

שרי תרבות, שמיכות פוך, טבח בקלישאות

מאת: יגאל בורשטין

ואירופה תהיה המומה¹ הוא שם כולל לשלושה סרטים קצרים של היוצרת הישראלית יעל ברתנא. הם ייצגו את פולין בביאנלה של ונציה בקיץ 2011 ועוררו שם את חמתם של שני שרי תרבות. האחת – שרה בפועל של ישראל, הגיבה לסרטים בשתיקה רועמת; השני – שר בדימוס של פולין, מחה נמרצות בראיון שצוטט בעתונות הפולנית. על פי דיווחי העיתונות:

שרת התרבות לימור לבנת לא כיבדה בנוכחותה את אירוע הפתיחה של הביתן הפולני בביאנלה לאמנות בוונציה, שבו מציגה יעל ברתנא [...]. לאחר פרסום הידיעה על כך ב-ynet, השלימה לבנת פערים כשהגיעה למרות הכל לביתן הפולני מלווה בפמליה, בשומרי ראש ובמאבטחים [...], צפתה בטרילוגיית מיצבי הווידאו של ברתנא, ואירופה תהיה המומה, ויצאה לדברי המפיקים בפנים חתומות, לאחר שהוצגה בפני האמנית ולחצה את ידה מבלי לומר דבר.ⁱⁱ

קז'ימז' מיכל אייאזדובסקי, שר התרבות לשעבר של פולין, צוטט בכתב העת Fronda:

אני רואה את ההחלטה (לתת ליוצרת ישראלית לייצג את פולין בביאנלה בוונציה – י"ב) כחסרת טעם ואומללה [...]. היה צריך להציג יצירה בעלת ערך שתיתן ביטוי לתרומת פולין לאמנות הסרט האירופית [...]. הצופים עלולים עוד לחשוב שמוסדות המדינה עומדים מאחורי המשמעות הפוליטית של יצירתה.ⁱⁱⁱ

מיה ה"משמעות הפוליטית" של ואירופה תהיה המומה שהשר הפולני בדימוס לא רוצה להיות מזוהה עמה? מה קומם את שרת התרבות הישראלית עד ש"נחתמו פניה" ורק לחצה את יד האמנית "מבלי לומר דבר"?

בחלום בלהות (Mary Koszmary, 2007, 14 דקות), הראשון בטרילוגיה, צעיר ממושקף בחולצה לבנה ועניבה אדומה (צבעי הלאום של פולין) עולה על בימה מאולתרת במרכז איצטדיון אולימפי ריק בוורשה ונושא דרך רמקולים מהדהדים נאום נרגש לעבר היציעים השוממים:

יהודים! בני ארצי! בני אדם! בני אדאאאאם! אתם חושבים שאותה קשישה, שמנמנת תחת שמיכת הפוך של רבקה, לא רוצה לראות אתכם יותר? ששכחה אתכם? אתם טועים. היא חולמת עליכם בכל לילה. חולמת ורועדת מפחד. מאז אותו לילה שבו נעלמתם ואמא שלה הושיטה ידה לקחת את שמיכת הפוך שלכם, היא סובלת מחלומות רעים ומסיוטי לילה. רק אתם יכולים לגרש אותם. ישבו לכאן שלושה מיליון יהודים החסרים לפולניה, יעמדו לצד מיטתה ויגרשו את השדים. שובו לפולניה! לארצכם – ארצנו!

המצלמה חותכת מדי פעם אל היציעים הריקים של האצטדיון, תזכורת לאצטדיון נירנברג, שבו תיעדה לני ריפנשטאהל בניצחון הרצון משנת 1934 את נאומי היטלר והמנהיגים הנאצים. בניגוד לכנס ההוא, כאן אין לנואם מאזינים למעט חבורה קטנה של נערים ונערות בבגדי צופים סוציאליסטיים, שמרססים על דשא האצטדיון כתובת באנגלית: Jews can change the life of 40,000,000 Poles, 3,300,000, ואחר כך מקשיבים בהערצה לנואם, כמו חברי פלוגות הנוער ל-führer בסרטה של ריפנשטאהל. ובעוד מבט הנואם נעוץ בהחלטיות פעם לעבר הקהל (הנעדר מהיציעים הריקים), האופק ו"העתיד הזוהר" (כלשון קלישאת שנות השלושים עד שנות החמישים של המאה הקודמת), ופעם כלפי מטה, לעבר טקסט הנואם שבידו, הוא מסיים את דבריו הנרגשים: "ברוכים השבים הביתה!" נערים ונערות של תנועת הנוער מוחאים לו כפיים, מגישים לו זרי פרחים וצועדים עמו, לצלילי ההמנון הפולני, בסלואו מושן לעבר היציאה, מפזרים חיוכי אושר לכל עבר כמו ביומני קולנוע מהעידן הקומוניסטי.

האם יעל ברתנא וס'בלומיר שיי'קובסקי (שחיבר את הנואם ומגלם את הנואם) מאמינים ברצינות שיהודי פולין ישובו למולדתם כדי לגרש את סיוטיה של קשישה שמתקשה להירדם תחת שמיכת פוך שהייתה פעם שלהם? ספק רב. לו ישובו – זה יהיה כנראה כדי לטפל בעסקי דלא נידי וכדי לזכות בדרכון אירופי. אך ללא קשר לכוונות היוצרים, הצופה (למעט השרה לבנת והשר בדימוס אויא'דובסקי) מפיק הנאה מעצם ההקשר המפתיע שבו הושמו קלישאות חזותיות ומילוליות של המאה ה-20, שהטרילוגיה משמשת להן קטלוג של ממש – שלא לומר בית מטבחים.

בסרטה הבא של ברתנא, **חומה ומגדל (Mur i Wieża, 2009, 14 דקות)**, חבורה של צעירים דוברי עברית בבגדי חלוצים, שכמו נלקחו היישר מיומן ישן של נתן אקסלרוד על ייסוד חניתה, מקימים חומה ומגדל בלב ורשה, מול האנדרטה לזכר לוחמי הגטו. הם מקשטים את המגדל בסמל המורכב מנשר פולני ומכוכב דוד, מתחילים ללמוד פולנית כהטפתו של הנואם **מחלום בלהות**, ולבסוף מותחים גדר תיל מעל החומה – רמז למחנות ריכוז ואולי גם לחומות המפרידות בין ישראל לפלסטין. גם כאן מתעללים ללא רחם בקלישאות, לרבות קלישאות של מרטרולוגיית השואה שפוליטיקאים כה אוהבים למחזר (ראו נאום "הברווז הגרעיני" של נתניהו בוועידת איפא"ק, שבו השווה את תכניות האטום האיראניות לאשוויץ).

התנקשות (Zamach, 2011, 38 דקות), החותם את הטרילוגיה, מתעד את הלווייתו של ס'בלומיר שיי'קובסקי, שנרצח (על פי עלילתו הדמיונית של הסרט) על ידי מתנקש אלמוני. ההלוויה נראית כמו העתק טקסי האבל לזכר יצחק רבין: נוער פולני מספיד את המנוח לאור נרות, נאמים מדברים בשבחו של הוגה השיבה היהודית לפולין, דנה יהלומי בתפקיד אלמנתו הישראלית מביעה את געגועיה אליו. אינטלקטואלים ישראלים, ביניהם ירון לונדון ואלונה פרנקל, שכתבו בעצמם את נאומיהם, מביעים את דעתם הספקנית על הצורך בשיבה יהודית לפולין ועל סיכוייה. הסרט מסתיים בהקדשה לזכר ג'וליאנו מר-חמיס, שנרצח באותו שבוע שבו צולם **התנקשות**.

מעיסת הקלישאות החזותיות והמילוליות – ציוניות, קומוניסטיות, נאציות, ליברליות והומניסטיות – נבראת בשורה חדשה, אבסורדית בפני עצמה (לדעת כותב שורות אלו), שרק כפסע בינה לבין היותה עוד קלישאה: זכות השיבה היהודית, ואולי האוניברסלית, למולדת העתיקה (במקרה זה פולין). האם זו "המשמעות הפוליטית" (כניסוחו של השר בדימוס אויאזדובסקי) שכה הציקה לשני שרי תרבות?

רק אם מתעלמים מן האירוניה הגלויה כל כך של הסרטים. השר הפולני בהחלט מתעלם ממנה, בלית ברירה, הרי אין כאירוניה קוטלת קלישאות. ואירופה תהיה המומה היא חמקמקה מבחינת משמעותה פוליטית, ניתן לפרשה באינספור פירושים שרובם סותרים: כקריאה תמה ליהודי פולין לשוב למולדתם, כאזהרה מפני השיבה אליה, כתזכורת לאנטישמיות פולנית של פעם (כך, כפי שנראה בהמשך, הבינו אותה פולנים רבים וגם שר התרבות לשעבר), כפרודיה על הפילושמיות האופנתית בחוגים אינטלקטואליים בפולין בימינו, כתזכורת עקיפה לזכות השיבה הפלסטינית, כביטוי לאבסורד שבדרישת השיבה הפלסטינית, כאזהרה מפני מחנות ריכוז חדשים שעשויים לקום באירופה ואולי גם בישראל, כמחאה נגד הלאומנות הציונית, כהצדקת הרעיון הציוני, וכן הלאה וכן הלאה... זו התשורה שמעניקה הטריטוריה לצופיה: החירות לפרש. תפקידה של קלישאה באמנות הוא למנוע חירות זו.

נדמה לי שמה שקומם את שני השרים לא הייתה, "המשמעות הפוליטית" של ואירופה, שספק אם היא קיימת כלל, וגם לא העובדה שטרטוריה של יוצרת ישראלית ייצגה את פולין בבינאלה של ונציה. יותר מכל עוררה את חמתם ההתעללות והטבח הסיטונאי שהסרטים עשו בקלישאות. מה יעשו פוליטיקאים ללא קלישאות? כיצד ינסחו את עצמם? כיצד יתקשרו עם בוחריהם? מי יקשיב להם? כיצד ימשלו? כמו אדם ללא חמצן, מכונית ללא דלק, הם נידונים לשיתוק ולאדם, כפי שקרה לשרה לימור לבנת, ש"בפנים חתומות" לחצה את יד הבמאית "בלי לומר דבר".

קלישאות הן דימויים חזותיים, צלילים וכמובן גם מילים ששוכפלו עד שהיו למובנים מאליהם. וכניסוח הערך **קלישאה** ב"מילון השלם עברי-עברי" ליעקב שויקה: "ביטוי או רעיון נדושים, לא מקוריים, שכבר הובעו פעמים רבות ואין בהם כל חידוש, שמשמעותם נשחקה מרוב שימוש ולכן איבדו מיעילותם או מעוצמתם".

יש מקום להטיל ספק בסיפא של הגדרת המילון: האמנם איבדו קלישאות מיעילותן ומעוצמתן? הפילוסוף הצרפתי ז'יל דלז תהה בשלהי המאה העשרים, לקראת סיום ספרו "Cinema 1", מה "מארגן את האומללות" האנושית בעולם (המערבי) המנוכר והמבוזר, שכבר התיימש ממפכות חברתיות ולאומיות? מה מאפשר שליטה בו?

התשובה היא פשוטה, את המערכת מעצבות קלישאות ושום דבר אחר. שום דבר, רק קלישאות, קלישאות בכל מקום [...]. הן סובבות בעולם שמחוצה לנו, אך גם חודרות לתוך כל אחד מאתנו והופכות לעולמנו הפנימי עד שאנו חושבים ומרגישים באמצעות הקלישאות, נחשבים ומורגשים ולבסוף הופכים לעוד קלישאה בין שאר קלישאות

בעולם הסובב אותנו. קלישאות גופניות של ראייה ושל שמיעה, וקלישאות פסיכולוגיות, מזינות אלו את אלו.^{iv}

קלישאות "של ראייה ושל שמיעה" כמו גם "קלישאות פסיכולוגיות" הן תחום עיסוקו של קולנוע שמעצם טבעו מיטיב לברוא אותן ואחר כך לשכפולן. מתנועות המצלמה על פניהם מרובעי הלסת ונחושי המבט של חיילי הוורמכט בניצחון הרצון ללני ריפנשטאהל (1934) נברא הדימוי הקלישאי, החוזר על עצמו, של כדורגלנים מאזינים להמנונים לאומיים לקראת משחקים בינלאומיים. צ'רלי צ'פלין מישיר מבט למצלמה ולא באלכסון מעבר לה בסיום הדיקטטור הגדול (1940) ומפציר בעמי אירופה להילחם בנאצים, לימד את הפוליטיקאים להישיר מבט למצלמה כדי להדגיש את כנותם בראיונות טלוויזיה (מנחם בגין היה כנראה הראשון בארץ שאימץ מוסכמה זו לקראת ניצחון הליכוד ב-1977). מאות יומני קולנוע וטלוויזיה עם צעירים בוכים ליד נרות דולקים מסמנים את צער מותם של מנהיגים אהובים. קולנוע (יחד עם טלוויזיה ושאר אמצעי מולטימדיה שהתפתחו מתוכו), מטבעו האודיו-חזותי, מיטיב לייצר דימויים מובנים מאליהם והוא שבמקרים רבים מסוגל (אם רק ירצה) לנפץ אותן. לדעת ז'יל דלז, בהמשך הדברים שצוטטו לעיל:

אולי התנאים המיוחדים שבהם [קולנוע] מייצר וממחזר קלישאות מאפשר לבמאים מסוימים לנקוט התבוננות ביקורתית שלא היו מגיעים אליה בנסיבות אחרות. קולנוע מאורגן כך שלמרות מנגנוני הבקרה על היוצר, עומד לרשותו משך זמן מסוים "לממש" את הבלתי הפיך, הזדמנות לחלץ את הדימוי מכל הקלישאות ולהציב אותו מולן. בתנאי שקיים פרויקט אסתטי ופוליטי שמסוגל להציב משימה חיובית [...]. [ללא משימה כזו] הביקורת תתרוקן ותתחיל לחרוק כאשר תסתפק בפרודיה של קלישאה במקום להוליד דימוי חדש. כדברי ד"ה לורנס על ציור: הזעם נגד קלישאות אינו מוביל לשום מקום אם הוא מסתפק בפרודיה. גם כשמתעללים, משחיתים ומשמידים קלישאות הן ממהרות להיוולד מחדש מתוך אפרן.^v

אינני בטוח שאירופה תהיה המומה מקיים את התנאי שהציב ז'יל דלז. ספק אם הסרט בורא "דימוי מסוג חדש" בחסות "משימה חיובית". המשימה להשיב את היהודים לפולין אינה נראית לי ממשית או חיובית ואינני מבחין בסרטי הסדרה בדימויים שלא היו כמותם בעבר. להפך – יש רק דימויים שהיו כמותם בעבר, אך הפעם הם הושמו בהקשר מפתיע שיוצר הולם. הולם שמעורר לחשיבה. פניה החתומות של שרת התרבות הישראלית ומחאתו החמוצה של שר התרבות בדימוס הפולני מעידים על כך שהפרודיה רחוקה מלהיות "ריקה מתוכן".

כיוון שאינה ריקה מתוכן ממהרים הפוליטיקאים לרוקנה. לרשותם עומד אמצעי בדוק ומנוסה: קלישאות. עצם הציפייה של השר בדימוס הפולני ל"משמעות פוליטית" ביצירת ברתנא מסיחה את הדעת מהמעשה הפוליטי (להבדיל מ"משמעות פוליטית"), מניפוץ הקלישאות, והופכת את ואירופה לבעלת "מסר" שניתן לנסחו חד-משמעית, לקלישאה. קלישאה רודפת קלישאה: "יצירה בעלת ערך" היא גם "בעלת משמעות" נכונה פוליטית, כפי שמשמע מדברי השר המצוטטים לעיל.

האם קיימת זיקה בין איכותה של יצירה לבין מגמתה הפוליטית? רומן שמצדד בעבדות מכל סוג שהוא לא יכול להיות רומן טוב, טען

בשלהי שנות הארבעים של המאה שעברה ז'ן-פול סרט (ב"הספרות מה היא?"). אינני בטוח שסרט צדק ואני עוד יותר מסופק אם דבריו חלים על קולנוע: על הולדת האומה הגזעני של ד"ו גריפית' (הסרט תמך בעקיפין בעבדות), על ניצחון הרצון הנאצי של לני ריפנשטאהל, על מרוקו המאצ'ו-שוביניסטי-הקולוניאליסטי של יוזף פון שטרנברג או על הסרטים הסובייטיים של אייזנשטיין, מדבדקין ודז'יגה ורטוב, שהתעלמו מההרעבה השיטתית של איכרים וחיפו על הטיהורים הסטליניסטיים, אפשר לומר שהם היו סרטים "מרושעים" או "שקריים" או "תמימים" או "מיתמימים", אך קשה לכנות אותם "חסרי ערך"; הם סרטי מופת שיצרו צורות קולנועיות חדשות ושינו את פני הקולנוע העולמי.

ולטר בנימין נשאל במהלך הרצאה שנשא בשנת 1934 במועדון תרבות של המפלגה הקומוניסטית בפריז: "מהי ספרות נכונה מבחינה פוליטית?" תשובתו הייתה חד-משמעית: "יצירת ספרות היא נכונה מבחינת פוליטית רק אם וכאשר היא גם נכונה מבחינה ספרותית". והוסיף: "רק מגמה ספרותית זו היא שקובעת את ערך היצירה"¹. ספרות טובה היא תמיד נכונה מבחינה פוליטית – ספרות נכונה מבחינה פוליטית אינה תמיד ספרות טובה. אפשר להרחיב טיעון זה על כל אמנות, לרבות קולנוע.

ניפוץ קלישאות: חידוש ועדכון הצורות הקולנועיות, רענון אופני המבע של סרט ועמו רענון פרספקטיבות המבט הקולנועי על המציאות – הוא תנאי לקיומו של הערך הקולנועי, או כניסוחו של בנימין הוא "נכון מבחינה קולנועית". כיוון שקולנוע מתרחש, כמו כל אמנות ואולי עוד יותר, במרחב הציבורי, הוא נושא בהכרח הקשר שהוא גם אסתטי וגם פוליטי. הקשרים אלה שלובים ובלתי נפרדים למעשה. האקספרסיוניסט הגרמני אמיל נולדה, ממעריצי אדולף היטלר מאז ראשית התנועה הנאצית, האמין שהצבעוניות העזה והקווים העבים והחזקים של ציוריו מיטיבים להביע את הרוח הגרמנית העתיקה והשורשית כנגד ההשפעה היהודית המנוונת על תרבות מולדתו. אף על פי כן נאסר עליו בשנת 1941 לא רק להציג, אלא גם לצייר את הפרחים והנופים בוהקי הצבעים שלא עמדו בתקן הריאליזם של הרייך השלישי. שוסטקוביץ' נדרש לרסן את צליליו המהפכניים והדיסוננטיים על פי החוש המלודי של ז'דנוב. בישראל של בן גוריון ומפא"י נאסר במשך עשרות שנים ללמד בבתי הספר התיכוניים את שיריו של אורי צבי גרינברג, לרבות שירי אהבה א-פוליטיים. גם ה"תקינים פוליטית" שבקולנוענים מיעטו לתפקד במשטרים שבהם היו תלויים ישירות בפוליטיקאים: מאז שלהי שנות השלושים שיתק יוזף גבלס, שר התעמולה הנאצי, את עשייתה הקולנועית של לני ריפנשטאהל, וסטלין ז'דנוב את קולנועני האוונגרד הסובייטי; יוצרים דגולים עלולים להפך את דממת הקלישאות.

גבלס הבין שגם סרטים "א-פוליטיים" במוצהר הופכים לפוליטיים בנסיבות מסוימות וסרטים פוליטיים במוצהר לחסרי משמעות פוליטית. הוא נהג להתרברב שמרבית תפוקת הקולנוע הנאצי הם סרטי בידור – מחזמרם, קומדיות, סיפורי הרפתקאות ודרמות היסטוריות, לאו דווקא "סרטי מפלגה". סרטיו הא-פוליטיים הסיחו את דעת הצופים, כמו תכניות בידור של הטלוויזיה המסחרית והממלכתית בימינו, והשכיחו את המציאות הקשה של גרמניה.

ומכיוון אחר, מנוגד, כתב המשורר הפלסטיני מחמוד דרוויש בעיצומו של מבצע "חומת מגן":

המבקרים מתנקשים בי מדי פעם/ הם רוצים שיר מסוים/ דימוי מסוים.../ אם בעיניי שושנה היא צהובה באביב/ הם שואלים: היכן נעלם דם המולדת מעלי הכותרת?

במבוא לספר שיריו "הנהר מת מצמא" (שממנו מצוטטות השורות שלעיל) הבהיר: "כאשר אני כותב שיר אהבה, אני מורד בנסיבות שאוסרות עליי לכתוב אותו". שניהם, גבלס ו(להבדיל) דרוויש, מבינים היטב כמה היצירה הא-פוליטית היא פוליטית מתוקף הנסיבות שבהן היא נוצרת ונצרכת.

ברוח קרובה יותר לזו של גבלס מזו של דרוויש, הסתייגה השרה לימור לבנת, בשידור בערוץ 7, מהסרט **עדות** של שלומי אלקבץ, שמחה על פשעי הכיבוש. היא שיבחה את **הערת שוליים** של יוסף סידר. שוב בקלישאות:

סרט שלא עוסק בכיבוש ולא במלחמות וכיו"ב אלא דווקא במרקם יחסים אנושיים מורכב בעולם של מסורת יהודית.

הוא זוכה להכרה בינלאומית ומביא הרבה כבוד ליוצר שלו יוסף סידר וגם למדינת ישראל.^{vii}

בדומה לכך ביקש השר הפולני להציג כנגד יצירתה של ברטנא "יצירה בעלת ערך, שתיתן ביטוי לתרומת פולין לאמנות הסרט האירופית". במאמר בכתב העת Fronda מובאות תובנותיו של השר:

פולין יורה לעצמה בברך כשהיא מניחה בידי אויביה כלי נוסף לתקוף פולנים ולשגר לאירופה ידיעה על

אנטישמיות פולנית כביכול [...]. בכל העולם יופץ סטריאוטיפ הפולני האנטישמי שלוחם ביהודים.^{viii}

בשידור בערוץ 7 אמרה השרה לבנת בקשר לסרט **עדות**: "הסרט עוד יגיע לעולם ויוסיף קיסמים למדורת שנאת ישראל". החרדה ממה יגידו הגויים, אויבי ישראל ואויבי פולין, משותפת לשני השרים וכנראה לכל משטר שמצפונו רע. לפולנים יש בוודאי סיבה מצוינת – לא בגלל (או לא רק בגלל) מה שקרה במלחמת עולם השנייה, אלא בעיקר בגלל מה שקרה לפני המלחמה, אחריה, וממשיך לקרות בה היום. לא התקשיתי למצוא באינטרנט תגובה נזעמת ל**ואירופה תהיה המומה**. אחד סטניסלב מיכלקייביץ', בעל טור בכתב העת השבועי Najwyższy Czas, ניסח זאת כך באתר האינטרנט שלו ב-15 באפריל 2011:

הגברת יעל ברטנא, יהודונית (Żydóweczka) פקחית, הצליחה להתברג לקופת משרד התרבות של ארצנו האומללה ומצלמת בוורשה [...] קריאה בכיינית של געגועי לב ליהודים. שכבר ישובו. מובן שליהודים לא צריך לחזור על זה פעמיים, כי מי ייטיבו עמם אם לא אותם הגויים המטומטמים, שונאי עצמם, שקועים עד האוזניים בייסורי מצפון ילידיים? ומה יש להסתיר, בכל הישראל הזאת, כל אחד יושב שם על חצי התחת במקרה שמשהו ישתנה אצל האמריקאים וטוב להם להכין מראש מפלט בטוח לכל מקרה.

[...] בארצנו האומללה לא חסר משת"פים שיתמכו בטרופטיכון של הגברת ברטנא [...], שמבקשת להשליט שלטון ישראל היקרה מכל, בשותפות עם הסוכנות היהודית, על כל מרכז אירופה [...] זוהי הקדמה למימוש ה-Zydoland [ארץ היהודים – י"ב] שאף מספקת לנו את דימוי הסמל שלה: נשר כבול בתוך כוכב דוד –

ובתיווכה של הביאנלה בוונציה מודיעה לעולם כי פיקוח זקני וחכמי [ציון – י"ב] על הילידים הפראיים המאכלסים את חופי הוויסלה הוא הפתרון הטוב ביותר. הם [הילידים הפראיים] חייבים לשלם, זה מובן מאליו, עבור שפע הטוב שיושפעו עליהם. מה עוד אפשר לבקש?^{ix}

השר אויאזדובסקי מעוניין להסתיר את קיומה של אותה קשישה מסויטת שמתקשה להירדם תחת שמיכת פוך לא לה. אך היא קיימת ובוטעת, אותו בעל טור שבועי הוא מגלגוליה האחרונים. בדומה לו, השרה לבנת מבקשת לשכוח שגם ישראלים מנמנמים (וסובלים מסייטים) עטופים בלא מעט שמיכות פוך לא להם.

אין כמו קלישאות להסתיר מצפון רע. זמן קצר אחרי ביקורה האילם בסרטי ברתנא, בטקס פתיחת הביתן הישראלי בוונציה, התאושה השרה לבנת וגיסה כמה קלישאות כמעין תגובת נגד עקיפה לואירופה תהיה המומה.

התרשמתי מאוד מהביתן הישראלי, שבו מציגה האמנית סיגלית לנדאו יצירה איכותית ומרתקת שבבסיסה מסר של שלום בין העמים וקריאה לפתרונות משותפים בין ישראל לשכנותיה בנושא קיומי כמו המחסור במים באזור שבו אנו חיים. התרשמתי מאוד מהכישרון הרב שבו מצליחה לנדאו להציג את החשיבות שיש בשיתופי הפעולה ובגשרים בין העמים כדי להבטיח את עתידנו.^x

אינני בטוח אם קלטה השרה והבינה את האירוניה ואת ההומור שביצירתה של סיגלית לנדאו, אף שהיא משבחת אותה בקלישאות. הפעם הן שאולות מלקסיקון השמאל.

קלישאות מימין, קלישאות משמאל – הן חוצות מפלגות, מחנות, מעמדות, לאומים ומינים – אפשר לומר עליהן, בניסוח שהוא בעצמו קלישאי משהו, כי הן אוניברסליות: "שנאה עצמית", "משת"פים", "שונאי פולין", "שונאי ישראל", "מסר של שלום בין העמים", "קריאה לפתרונות משותפים", "יצירה בעלת ערך שתיתן ביטוי לתרומת פולין לאמנות הסרט האירופית", "סרט שזוכה להכרה בינלאומית ומביא הרבה כבוד למדינת ישראל" וכו' וכו': הטרמינולוגיה של שני השרים זהה, נודף ממנה אותו ריח של קלישאות.

בפואמה "הוויכוח" מאת היינריך היינה, גדול קוטלי הקלישאות במאה התשע עשרה, מתקיים עימות תאולוגי בין רב לכומר, כשכל אחד מהם מבקש לשכנע את מלכת טולדו בצדקת אמונתו. בסיום העימות (והפואמה) המלכה נדרשת להכריע:

מי צודק איני יודעת – / אך אם קצת פה נמלכים, / גם הרבי, גם הכומר, / הם, השניים, מסריחים.^{xi}

או כניסוחו המקורי של היינה: Daß sie alle beide stinken (שניהם מסריחים). שלושת הסרטים של יעל ברתנא מאווררים את הריח הרע שמותרות אחריהן קלישאות – שאליהן נצמדים שני שרי התרבות כמו אל מכשיר חמצן מציל חיים.

ⁱ בחלום בלהות, הסרט הראשון בסדרה, אפשר לצפות באתר האינטרנט של גלריה Gelink:

[/http://www.annetgelink.com/l/artists/5-Yael-Bartana/works/video/10602](http://www.annetgelink.com/l/artists/5-Yael-Bartana/works/video/10602)

ⁱⁱ ידיעות אחרונות מ-3 ביוני 2011.

ⁱⁱⁱ Fronda מ-2 בנובמבר 2011, http://www.fronda.pl/news/czytaj/tytul/minister_promuje_antypolskie_filmy_w_europie

^{iv} Gilles Deleuze, Cinema 1, University of Minnesota Press, pp. 208 – 209

^v Ibid p 210

^{vi} Walter Benjamin, **Understanding Brecht**, Verso Editions, 1983, pp. 86-88

^{vii} ערוץ 7, 30 למאי 2011, <http://www.edb.co.il/blog/archives/9348>

^{viii} http://www.fronda.pl/news/czytaj/tytul/minister_promuje_antypolskie_filmy_w_europie

^{ix} Najwyższy Czas (15 באפריל 2011) כתובת אינטרנט: <http://www.michalkiewicz.pl/tekst.php?tekst=2003>

^x ידיעות אחרונות מ-3 ביוני 2011.

^{xi} היינריך היינה, הוויכוח, בהיינריך היינה **כתבים נבחרים**, תג. שלמה טנאי כרך א', עמ' 376, רשפים, 1997